

750 jaar predikherenkerk Antwerpen

Episcopus cum bottis

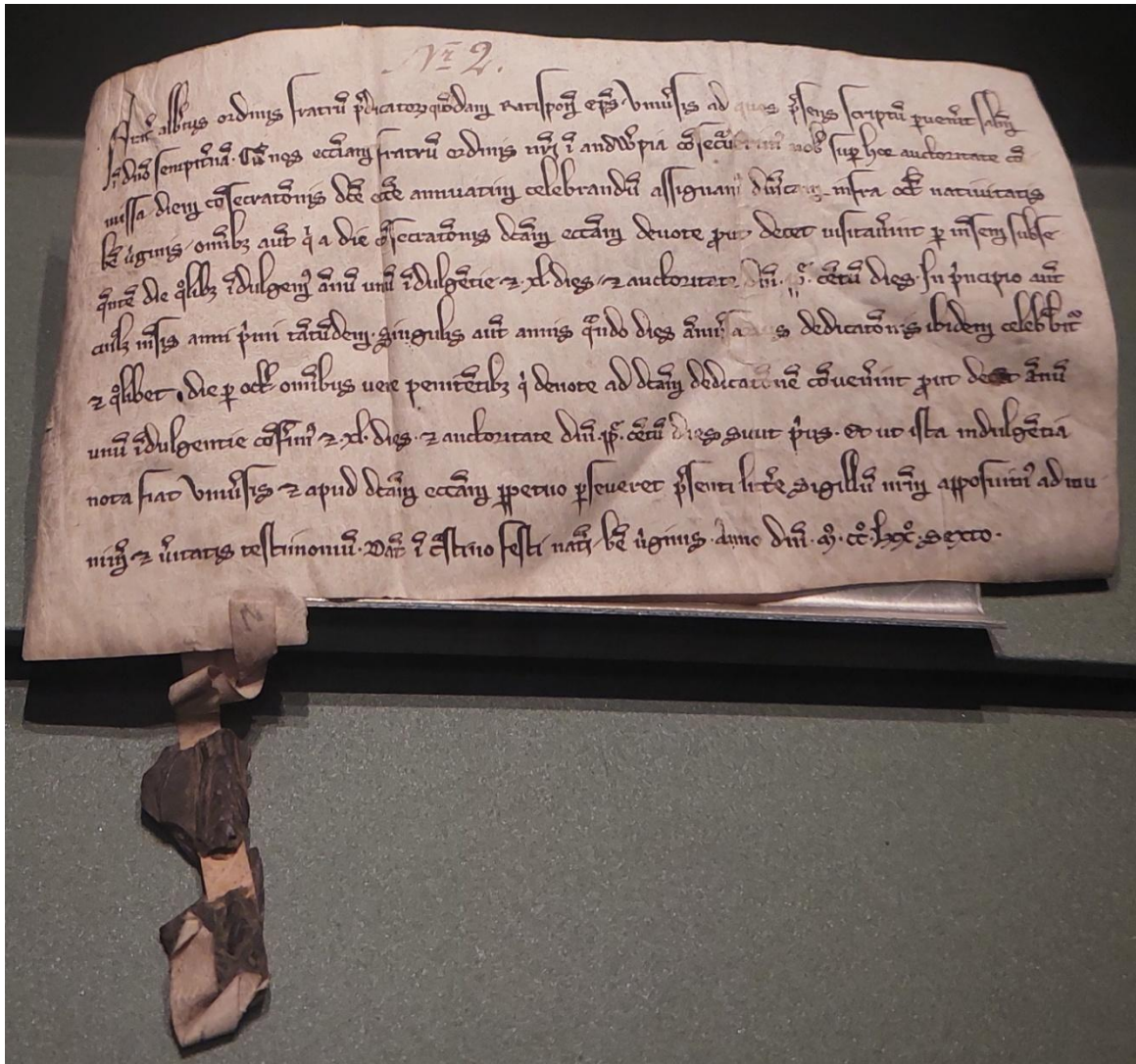
Op woensdag 9 september 2026 is het dag op dag 750 jaar geleden dat de dominicaan Albert von Lauingen – Albertus de Grote - het eerste predikherenkerkje in Antwerpen wijdde. Feestelijkheden volgen na de restauratie, vandaag maken we een korte tijdreis naar 1276.

Hoewel Albertus (ca. 1200 – 1280) in 1276 al een stuk in de zeventig was, legde hij de reis vanuit zijn thuisbasis Keulen te voet af. Hij was een hardnekkig wandelaar in de voetsporen van Dominicus en in overeenstemming met het ordewoord van die tijd. Dat leverde hem de bijnaam *episcopus cum bottis* op – de geschoeide bisschop. Albertus was bisschop van Regensburg van 1260 tot 1262 en kon aansluitend elders handelingen verrichten die aan de functie verbonden waren.

Albertus Magnus, fresco, Tommaso da Modena (1352), San Nicolò, Treviso, Italië

We koesteren in onze schatkamer het attest waarmee Albertus het feest van de wijding van de kerk van de predikheren te Antwerpen vastlegt op de zondag in het octaaf van het feest van O.-L.-Vrouw Geboorte en bepaalt welke aflaten kunnen verdiend worden bij kerkbezoeken op bepaalde dagen. Het attest is gedateerd op de dag na het feest van de Geboorte van de Heilige Maagd – 9 september - in het jaar van de Heer 1276. Toevallig viel ook in dat jaar 9 september op een woensdag.

Attest 9 september 1276, schatkamer Sint-Pauluskerk Antwerpen.

Het document is in het Latijn geschreven op perkament. De eveneens perkamenten zegelstaart met het zegel van Albertus Magnus is gescheurd. Het onderste deel van de zegelstaart werd na restauratie in de verkeerde richting bevestigd, waardoor het zegel er vandaag omgekeerd aanhangt. Het zegel is van bruine was, ovaal, met een tekst *S'FRIS...* Op het veld is een stukje van een staande bisschop herkenbaar.

Op dezelfde dag ondertekende en verzegelde Albertus de Grote een tweede attest, waarvan het origineel verloren is. Daarin verleent hij aan alle weldoeners van de Antwerpse predikheren en hun bouwwerf, die naar het feest van de wijding van de kerk en van de altaren komen, een aflaat van een jaar en veertig dagen.

Antwerpen hoorde voor lange tijd – tot 1559 – bij het bisdom Kamerijk (Cambrai). Het grondgebied van het bisdom besloeg een oppervlakte van ongeveer 10.000 vierkante kilometer. Antwerpen en de grensgebieden van de huidige Nederlandse provincie Noord-Brabant vielen onder Kamerijk.

Alles ten noorden en oosten van de rivier de Mark ging over in het bisdom Luik of het bisdom Utrecht. In het zuiden grensde Kamerijk aan de Franse bisdommen Noyon en Laon.

Ingelram de Créqui op medaille, vondst Engeland, foto Norfolk County council

Het was voor bisschop Ingelram – Enguerrand - de Créqui (? – 1285) van Kamerijk fysiek onmogelijk om persoonlijk alle kerken van zijn bisdom te wijden of te bezoeken. De man had ook te kampen met bestuurlijke druk en onrust in het zuiden van zijn bisdom. Op 3 augustus 1276 gaf hij toelating aan de Antwerpse dominicanen om hun kerk te laten wijden door om het even welke bisschop die Antwerpen zou aandoen, vermits hij verhinderd was om te komen. Deze herderlijke brief van *Ingelrammus, Dei gratia Cameracensis episcopus*, is verloren gegaan maar we kennen de tekst dankzij een kopie.

Omdat het jaarlijkse kapittel van de Teutoonse provincie van de dominicanen plaatsvond in Antwerpen in 1276 lijkt het waarschijnlijk dat Albertus alleszins in Antwerpen verwacht werd in die periode. De wijding van de predikherenkerk in onze stad was meegenomen. Na de conferentie en plechtigheid in Antwerpen vervolgde de hoogbejaarde kerkleraar zijn vermoeiende tocht naar de universiteit van Parijs om daar de theologische nalatenschap van zijn overleden leerling Thomas van Aquino te verdedigen. Waarschijnlijk was hij gedurende de hele reis van Keulen naar Parijs vergezeld van Ulrich von Strasburg - ook *zoon van Engelbert* genoemd - die toen provinciaal overste van de dominicanen was en wellicht het kapittel in Antwerpen voorzat. Ulrich overleed kort daarna in Parijs in 1277 of 1278.

We pikken hun spoor van Antwerpen naar Parijs even op wanneer Albertus al op 13 september 1276 twee altaren wijdde in de predikherenkerk in Leuven. Vermoedelijk kwamen Albert en Ulrich eind 1276 aan in het dominicanenklooster *Saint-Jacques* in Parijs. Het is naar dat klooster en de gelijknamige straat waar het zich bevindt dat dominicanen – zeker in het Frans – ook jakobijnen worden genoemd. Ondanks de loodzware fysieke inspanning van de maandenlange voettocht beschrijven bronnen dat Albertus direct met grote intellectuele scherpte het woord nam aan de universiteit. Kort na zijn missie in Parijs keerde hij — te voet — terug naar Keulen waar zijn gezondheid het vlug na aankomst liet afweten.

We hebben in eerdere publicaties in 2021 vermeld dat nergens sprake is van Sint-Paulus in de oudste akten van de Antwerpse predikherenkerk. Onze beroemde patroonheilige komt pas in beeld bij de wijding van de kerk die we vandaag kennen door bisschop Van Mierlo o.p. - *ecclesiam in honorem Sancti Pauli, apostoli*. Die wijding van de Sint-Pauluskerk vond plaats op 12 februari 1571.

Gedurende de driehonderd jaar voorheen stond de kerk vermeld als *predikherenkerk* en zo staat het ook geschreven in de akte van 1276: *ecclesiam fratrum ordinis nostri in Andwerpia*. Dit zien we zowat overal in de dominicanenorde. De eerste provincies heetten allemaal naar hun regio (Francia, Tolosana, Hispania, Teutonia, Anglia, etc.). Pas in de 16de eeuw zien we toewijdingen aan patroonheiligen, zoals de eerste Sint Rosa van Lima provincie in onze contreien.

In de eerste akte is geen spoor van de wijding van altaren. Wellicht werd de kerk in 1276 zoveel mogelijk afgewerkt in het licht van het komende provinciale kapittel maar waren de altaren nog niet geplaatst of klaar voor gebruik. Het duurde tot 31 augustus 1280 vooraleer bisschop de Créqui van Kamerijk toelating gaf aan om het even welke bisschop om de altaren in de Antwerpse predikherenkerk te wijden. Op 20 oktober van dat jaar vervulde wijbisschop Petrus van Suda (? – ca. 1290) de opdracht en wijdde de eerste drie altaren van de kerk, opgedragen aan Maria, Dominicus en Petrus. Dat gebeurde vier jaar na de wijding van de kerk.

Het is een ongelooflijk voorrecht dat wij vandaag, precies 750 jaar later, nog altijd de plek kunnen tonen waar de dominicanen van toen leefden, baden en werkten. Archeologen hebben in de voorbije decennia zorgvuldig de stenen getuigen van de oudste bouwfase van kerk en klooster ontsloten. Vergeet niet om ze met een gids te bezoeken tijdens uw volgende bezoek aan de Antwerpse predikherenkerk.

Armand Storck

9 september 2026

Bibliografie

Archief van de Sint-Pauluskerk Antwerpen, vijf originele akten: 1) 9 september 1276 - vaststelling van het feest van de kerkwijding 2) 20 oktober 1280 - verlening van aflaten aan de bezoekers van drie pas gewijde altaren 3) 24 september 1535 - wijding van het kerkhof 4) 22 februari 1571 - wijding van de kerk en van vijf altaren 5) 22 november 1639 - wijding van het koor en de kruisbeuk van de kerk en van vijf altaren

Reichert Benedictus Maria o.p., *Acta Capitolorum Generalium*, Roma, 1898

Resnick Irvén, **Kitchell** Kenneth, *Albertus Magnus and the World of Nature*, London, 2022

Spaey F., *Het godshuis der predikheren binnen Leuven*, Leuven, 1961

Van den Nieuwenhuizen J., *Oorkonden van de Antwerpse predikheren (1243- 1639)*, Sint-Paulus info, Antwerpen, einde 20ste eeuw

Von Loë Paulus o.p., *Statistisches über die Ordensprovinz Teutonia*, Leipzig, 1907

Attest 9 september 1276, tekst in het Latijn en vertaling in het Nederlands:

Frater Albertus, ordinis fratrum predicatorum, quondam Ratisponensis episcopus, universis ad quos presens scriptum pervenerit, salutem in Domino sempiternam. Cum nos ecclesiam fratrum ordinis nostri in Andwerpia consecravimus, nobis super hoc auctoritate commissa, diem consecrationis dicte ecclesie annuatim celebrandum assignavimus dominicam infra octavas Nativitatis Beate Virginis, omnibus autem qui a die consecrationis dicte ecclesie devote, prout decet, visitaverint per mensem subsequentem, die quolibet indulgemus annum unum indulgentie et XL dies, et auctoritate domini pape centum dies, in principio autem cuiuslibet mensis anni primi tantundem. Singulis autem annis quando dies anniversarius dedicationis ibidem celebrabitur et quolibet die per octavas, omnibus vere penitentibus, qui devote ad dictam dedicationem convenerint, prout decet, annum unum indulgentie conferimus et XL dies, et auctoritate domini pape centum dies sicut prius. Et ut ista indulgentia nota fiet universis et apud dictam ecclesiam perpetuo perseveret, presenti littere sigillum nostrum apposuimus ad munimen et veritatis testimonium. Datum in crastino festi Nativitatis beate Virginis, anno Domini M° CC° LXX° sexto.

Broeder Albertus van de Orde der Predikheren, eertijds bisschop van Regensburg. Het eeuwigdurend heil in de Heer aan al degenen welke onderhavig schrijven zou mogen bereiken. Wanneer wij de Kerk van onze Ordebroeders te Antwerpen hebben gewijd, dan hebben wij voorgeschreven uit hoofde van het gezag ons alsdan toegekend, dat jaarlijks het kerkwijdingsfeest van voornoemde kerk dient gevierd te worden op de zondag in het octaaf van de Geboorte van de Heilige Maagd, alsook verlenen wij aan allen die godvruchtig, zoals het betaamt, in de daaropvolgende maand en op gelijk welke dag voornoemde kerk zouden bezocht hebben, één jaar en veertig dagen aflat, en bij gezag van de Heer Paus honderd dagen. En alzo weze het in het begin van gelijk welke maand van het eerste jaar. Telkenjare echter wanneer de verjaardag van de kerkwijding daar ook zal gevierd worden, en op gelijk welke dag van het octaaf, verlenen wij aan al de boetelingen die met godsvrucht voornoemd kerkwijdingsfeest zoals het betaamt zouden bijgewoond hebben, één jaar en veertig dagen aflat, en bij gezag van de Heer Paus honderd dagen zoals hoger vermeld. En opdat deze aflat aan allen zou bekend worden en bij voornoemde kerk te eeuwigen dage van kracht blijve, voorzien wij deze brief van onze zegel tot staving en als getuigenis van de waarheid. Gegeven op de dag na het feest van de Geboorte van de Heilige Maagd in het jaar van de Heer 1276.